

بودجه بندی مالی

دکتر امید مهرابی

رویکردهای آموزشی

در محدوده آموزش سواد مالی، برخی رویکردهای آموزشی می‌توانند تا حد قابل توجهی کیفیت و اثربخشی این آموزش را افزایش دهند. این رویکردها عمومی‌اند و با محتوا یا مخاطب آموزش ارتباطی ندارند.

۱ آموزش پنهان

تحقیقات نشان داده که اثربخشی آموزش سواد مالی، هنگامی که دانش‌آموزان آن را به صورت یک درس مجزا و مستقل آموزش دیده‌اند، کمتر از هنگامی است که محتوای سواد مالی در قالب دیگر درس‌ها ارائه شده است. به همین دلیل توصیه می‌شود، آن را به صورت ضمنی و از طریق درس‌های دیگر آموزش دهید.

۲ روش‌های فعال

آنچه تاکنون از سواد مالی می‌دانیم، به خوبی نشان می‌دهد که اثربخشی روش‌های فعال در آموزش این سواد بیشتر است. لذا توصیه می‌شود، تا جای ممکن، از این روش‌ها استفاده شود. تجربه نگارنده نشان می‌دهد که روش کارگاه یا حل مسئله^۱ و بازی^۲، در مقایسه با دیگر روش‌های فعال، اثربخش‌تر است. خوشبختانه در ایران تعدادی بازی آموزشی مختص آموزش سواد مالی طراحی شده در دسترس است و معلمان یا اولیای محترمی که فرصت طراحی بازی یا محتوای آموزشی را ندارند، می‌توانند از آن‌ها استفاده کنند.

۳ آموزش در همه سنین

سواد مالی مختص گروه سنی خاصی نیست و همان گونه که پیش‌تر ذکر شد، از دوره پیش‌دستانی موضوعیت می‌یابد. بنابراین، آموزش آن در همه پایه‌های تحصیلی معنادار است. علاوه بر آموزش‌های رسمی و مدرسه‌ای، سواد مالی را می‌توان در قالب برنامه‌های فرهنگ‌سراها، سازمان‌های مردم‌نهاد و دیگر برنامه‌های اجتماعی نیز ارائه کرد.

۴ آموزش و توجیه معلمان

همان‌طور که ذکر شد، آموزش سواد مالی در قالب درس‌های دیگر اثربخش‌تر است. تحقیقات نشان می‌دهد، معلمانی که خود نسبت به ضرورت آموزش سواد مالی توجیه شده و آن را قلباً پذیرفته‌اند، نسبت به دیگران کلاس‌های موفق‌تری دارند. به همین دلیل، باید پیش از شروع آموزش دانش‌آموزان، معلمان را در دوره‌های تربیت مربی سواد مالی، و سه سرفصل اصلی «ماهیت، اهمیت و روش آموزش» شرکت داد. بهتر است در اینجا کمی تعارفات معمول را کنار بگذاریم. معلمی که خودش تصور می‌کند پول چرک کف دست است و همه سرمایه‌داران در حال مکیدن خون طبقه متوسط و ضعیف جامعه هستند، نمی‌تواند الگوی خوبی برای ثروت‌آفرینی دانش‌آموز باشد. همین‌طور، معلمی که خود رفتار اقتصادی نادرستی داشته باشد، نمی‌تواند سواد مالی را به دانش‌آموزانش آموزش دهد.

۵ فعال کردن خانواده

با توجه به نقش کلیدی خانواده و به‌ویژه مادران، مشارکت آن‌ها در فرایند طراحی محتوا و آموزش سواد مالی، اکیداً توصیه می‌شود. طرح مسئله و تعیین تکالیف و پروژه‌های درسی براساس شرایط روز اقتصاد خانواده، تنها با فعال کردن خانواده ممکن است. در این صورت، انتظار می‌رود آموزشی کاربردی و مبتنی بر واقعیت به دانش‌آموزان ارائه شود. مزیت

دیگر این روش، قابلیت بومی سازی محتوای درسی با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مناطق مختلف کشور است.

نمونه‌هایی از فعالیت‌های آموزش سواد مالی در قالب درس‌های دیگر، از جمله:
انشاء، تفکر، مطالعات اجتماعی، علوم طبیعی (زمین‌شناسی، زیست‌شناسی، فیزیک و جغرافی)

این درس‌ها، با وجود رابطه کمشان با عدد و رقم، در آموزش سواد مالی، به‌ویژه در جنبه‌های نگرشی، درس‌های پر ظرفیتی محسوب می‌شوند. دانش‌آموزان به‌واسطه این درس‌ها می‌توانند مفاهیم و موضوعات مؤثر و متأثر از پول را طبقه‌بندی و درک کنند. ظرفیت این درس‌ها به‌گونه‌ای است که می‌توان موضوعات سواد مالی را در تمام پایه‌های تحصیلی ارائه کرد. البته معلمان محترم باید محتوا و موضوعات را متناسب با سال تحصیلی، میزان آمادگی دانش‌آموزان و شرایط منطقه محل تدریس تغییر دهند. حتما موافقید که همه آنچه در کلان‌شهرها رخ می‌دهد، در روستاهای کوچک تجربه نمی‌شود. نمونه‌هایی از موضوعات قابل بحث، نگارش و حتی فعالیت و پژوهش کلاسی درباره سواد مالی، در زیر آمده است:

- ★ اگر خیلی پول داشته‌ام...
- ★ با توجه به سطح تحصیلات ثروت‌آفرینان بزرگ ایران و جهان، علم بهتر است یا ثروت؟
- ★ شغل مورد علاقه‌ام...
- ★ کارمندان بانک پولدارترند یا صاحبان حساب بانکی؟
- ★ اقتصاد (گردش پولی و مالی) مناسب‌های مختلف را با یکدیگر مقایسه کنید؛ برای مثال روزهای مادر، پدر، معلم، چهارشنبه‌سوری و شب یلدا.
- ★ **بیل گیتس** موفق‌تر است یا **وارن بافت**؟ چرا؟ این دو از ثروت‌آفرینان بنام جهان هستند. اولی در یک کسب و کار متمرکز است و دیگری در چندین کسب و کار فعالیت دارد.
- ★ شغل آزاد بهتر است یا کارمندی؟ چرا؟
- ★ نمونه‌هایی از افراد موفق در هر یک از چهار روش کسب درآمد را بیابید و آن‌ها را با یکدیگر مقایسه کنید.
- ★ ویژگی مشترک افراد موفق در هر گروه چیست؟
- ★ راز موفقیت در کارمندی چیست؟ در خویش‌فرمایی چگونه؟ در کارفرمایی چگونه؟ در سرمایه‌گذاری چگونه؟
- ★ برای تبدیل شدن یک فرد معمولی به یک کارآفرین موفق چه مقدماتی لازم است؟
- ★ سفرهای شخصی یا خانوادگی چه مزایا و

محدودیت‌هایی در مقایسه با تورهای دسته‌جمعی دارند؟
★ بهترین شغل آزاد برای شهرهای کویری چه شغل‌هایی می‌تواند باشد؟ برای شهرهای کوهستانی چگونه؟ در مناطق ساحلی شمال یا جنوب کشور چگونه؟

★ استخراج کدام ماده معدنی اقتصادی‌تر است؛ طلا، آهن یا اورانیوم؟ چرا؟

★ با توجه به تغییرات پرشتاب در حوزه فناوری، آیا سرمایه‌گذاری در حوزه‌هایی مانند بایو، نانو و رایانه مقرون به‌صرفه است؟

★ میزان سودآوری کدام یک بیشتر است؟ کشاورزی صنعتی یا کشاورزی سنتی؟ اگر کشاورزی صنعتی باصرفه‌تر است، چرا اغلب کشاورزان از روش‌های سنتی استفاده می‌کنند؟

★ مهم‌ترین برتری یا نقطه قابل بهبود خانواده شما در هر یک از بخش‌های سواد مالی نسبت به همسایه‌ها یا خویشاوندان چیست؟ چگونه به این برتری دست یافته‌اید؟

★ نقش کسبه و بازار در ایجاد و گرم کردن مناسبت‌های ملی و مذهبی چیست؟

★ آیا انواع مد (لباس، وسایل زندگی، آرایش و...) برای اقتصاد یک کشور مفید است یا زیانبار؟

★ دوست دارم وقتی پولدار شدم، سهام شرکت... را بخرم، زیرا...

★ اگر یک دانش‌آموز ساکن در استان مازندران بخواهد در تایلستان درآمد کسب کند، چه شغلی را به او پیشنهاد می‌کنید؟ چرا؟ پیشنهادتان برای یک دانش‌آموز دختر بوشهری چیست؟

همان‌گونه که مشاهده می‌کنید، می‌توان موضوعات متنوع و متعددی را یافت که دانش‌آموزان مستقیم یا غیرمستقیم با آن‌ها در ارتباطند. به‌منظور اطمینان از طی درست مسیر آموزش و پرهیز از اظهار نظر صرف، برای دانش‌آموزان خطوط راهنمایی را ترسیم کنید و از آن‌ها بخواهید نظر یا تکلیف یا پژوهش خود را با رعایت خطوط راهنمای اعلام شده انجام دهند. برای مثال، در مقایسه اقتصاد روزهای مادر و پدر، می‌توانید از آن‌ها بخواهید همه ابعاد هوش مالی را در مقایسه خود بررسی کنند: در هر دو روز، فرزندان از چه زمانی نیازمند پس‌انداز هستند؟ آیا همه بازارها از روز مادر یا پدر اثر می‌گیرند یا فقط برخی از آن‌ها؟ راز یک خرید موفق در روزهای مادر یا پدر چیست؟ در همه این موارد، از دانش‌آموزان بخواهید ادعای خود را همراه با مستندات قابل قبول ارائه کنند. در مثال مقایسه شب‌های یلدا و چهارشنبه آخر سال، انتظار می‌رود دانش‌آموز قیمت آجیل شب چهارشنبه‌سوری را با قیمت آجیل شب یلدا مقایسه کند. جمع خریدهای مرسوم دو مناسبت را با هم مقایسه کند و...

درس‌های ریاضی، اقتصاد، رایانه (برنامه‌نویسی، صفحه‌گسترده)

فوق برنامه تبدیل کنید: از یک مشاور بخواهید در تحلیل بازار به دانش‌آموزان کمک کند، اما نهایتاً خود دانش‌آموزان در مورد تعداد، نوع و تاریخ خرید یا فروش تصمیم بگیرند. سود حاصل از این فعالیت تابستانی یا در طول تحصیل را به سه قسمت مساوی مدرسه، دانش‌آموز و مشاور تقسیم کنید. برای کاهش خسارت، می‌توان این طرح را نزد یکی از شرکت‌های بیمه، بیمه کرد.

★ برای خرید مایحتاج خانه، مقداری بودجه مشخص کنید و از دانش‌آموز بخواهید ضمن رعایت الزامات خرید (مانند برند یا کیفیت) به بهترین نحوی که می‌تواند برای منزل خرید کند. (در تدوین الزامات، سخت‌گیرید. آموزش کار با پول در این سنین به زیان ناشی از خرید بد می‌ارزد!)

★ بودجه‌آردوی مدرسه را به چند دانش‌آموز بدهید و از آن‌ها بخواهید اردو را با آن پول برنامه‌ریزی و اجرا کنند.

★ در برنامه‌های بازدید، بازدید از بازارهایی مانند تلفن همراه و رایانه، بورس، وسایل الکترونیکی، عمده‌فروشی، فروشگاه‌های زنجیره‌ای، لباس و مانند آن را بگنجانید و در پایان هر بازدید از دانش‌آموزان بخواهید گزارش آن را ارائه کنند.

★ اردوی پول یکی از منحصربه‌فردترین و جذاب‌ترین تجربه‌های شخصی نگارنده در آموزش سواد مالی بوده است: دانش‌آموزان به همراه اولیا و معلمان خود در یک برنامه‌تفریحی، شاد و آموزشی شرکت می‌کنند. مدت برنامه می‌تواند از نیم‌روز تا سه روز تعیین گردد. همه محتوای این برنامه حول موضوع پول تدوین شده و شرکت‌کنندگان از طریق بازی‌های آموزشی و حل مسائل واقعی با دنیای پول و کارکردهای آن آشنا می‌شوند.

سخن آخر

اگر بخواهم همه آنچه را که در آموزش سواد مالی آموخته‌ام در یک عبارت خلاصه کنم، می‌گویم:
«کشور ثروتمند، کشوری است با مردمانی ثروتمند و پرشمار، نه با دولتی ثروتمند؛ و نه با مردمانی ثروتمند اما کم‌شمار.»

در اهمیت ثروت‌آفرینی، هیچ استدلالی را محکم‌تر از این سخن خواجه شیراز نیافته‌ام:

چه گویمت که به میخانه دوش مست و خراب
سروش عالم غیبم چه مژده‌ها داده است
که ای بلندنظر شاه باز سدره‌نشین
نشیم تو نه این کنج محنت آباد است
تو را ز کنگره عرش می‌زنند صغیر
ندانمت که در این دامگه چه افتادست

این درس‌ها ضمن دارا بودن ظرفیت توجه به نگرش‌ها، امکان ورود به موضوعات فنی‌تر و تخصصی‌تر را فراهم می‌آورند و به ابعاد مالی در مثلث سواد مالی بیشتر مربوطاند. در اینجا هم می‌توان به کمک خلاقیت و شرایط محیطی دانش‌آموز، موضوعات متنوع و جذابی ارائه کرد. موارد زیر تنها نمونه‌های کوچکی محسوب می‌شوند:

★ با وجود اینکه بانک‌ها بابت کارکنان خود، اجاره ملک، آب و برق و کاغذ و... هزینه می‌پردازند، چرا بابت ارائه خدمات مربوط به برداشت و واریز وجه از حساب‌های پس‌انداز، کارمزدی دریافت نمی‌کنند؟

★ میزان گردش پولی را که از طریق کارت‌خوان‌های مغازه‌ای در محل سکونت شما انجام می‌شود تخمین بزنید.

★ کدام کارت‌خوان برای بانک‌ها سودمندتر است؟ کارت‌خوان صنف مکانیک خودروهای سنگین یا کارت‌خوان صنف خواربارفروش؟ چرا؟

★ منافع بانکداری الکترونیکی یا مجازی بیشتر نصیب چه کسی می‌شود؟

★ در کدام مشاغل، پیش از آنکه حقوق داده شود، مالیات آن کسر می‌شود؟ در کدام مشاغل، این رابطه معکوس است؟

★ چقدر از درآمدهای فرزندی که والدینش او را به مدرسه غیرانتفاعی فرستاده‌اند، صرف بازپرداخت اصل و سود این سرمایه‌گذاری می‌شود؟ (این سؤال ظرفیت بسیاری در آموزش مفاهیم پایه مانند توان، نرخ بهره مرکب و همچنین کار با نرم‌افزارهای صفحه‌گسترده‌ای مانند Excel دارد).

★ سود روزانه ۱٪ و روزشمار را ترجیح می‌دهید یا سود ماه‌شمار ۳۰٪ را؟ چرا؟

★ یک نرم‌افزار مدیریت هزینه و درآمد هفتگی بسازید و در آن امکان گزارش‌گیری براساس سرفصل‌های هزینه‌های هفته و بیشترین و کمترین آن‌ها را ایجاد کنید.

فعالیت‌های فوق برنامه و آزاد

فعالیت‌های فوق برنامه علاوه بر امکان تقویت دانش و نگرش، در مهارت‌آموزی سواد مالی ظرفیت بالایی دارند. شاه‌کلید موفقیت در این بخش، اعتماد به دانش‌آموزان و آزاد اما تحت کنترل گذاشتن آن‌ها در تجربه‌های واقعی است. فوق برنامه‌ها را می‌توان منحصراً در مدرسه یا به کمک والدین انجام داد. مانند:

★ کار در بازار بورس را به این ترتیب به یک

معلمی
که خودش
تصور می‌کند
پول چرک
کف دست
است و همه
سرمایه‌داران
در حال مکیدن
خون طبقه
متوسط و ضعیف
جامعه هستند،
نمی‌تواند الگوی
خوبی برای
ثروت‌آفرینی
دانش‌آموز باشد

* بی‌نوش

1. Problem-based training
2. Serious games